

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค AI ตามหลักพรหมวิหาร 4 Leadership of Educational Administrators in the AI era According to the Brahmavihāra 4

พระครูใบฎีกาอิทธิพล กิตติพิโล (พรหมมาพันธุ์)

Phrakrubaidika ittipon kittipalo (Prommapan)

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

E-mail: beer.ittipon1987@hotmail.com

Received: 16 พฤศจิกายน 2567; Revised 25 พฤศจิกายน 2567; Accepted 26 พฤศจิกายน 2567

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค AI จำเป็นต้องบูรณาการ AI เข้ากับหลักพรหมวิหาร 4 เพื่อบริหารจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้ AI วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินความต้องการ และปัญหาของนักเรียน เพื่อให้การช่วยเหลือส่งเสริมและสนับสนุนได้อย่างตรงจุดรวมถึงการนำ AI มาช่วยในการแจ้งเตือนปัญหา ให้คำปรึกษา และวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาเพื่อการแก้ไขที่ตรงจุด และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ AI ยังมีส่วนช่วยในการประเมินผล ติดตามความก้าวหน้า และเผยแพร่ผลงานเพื่อส่งเสริม และชื่นชมความสำเร็จของนักเรียน ครู และบุคลากร รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และตรวจสอบความยุติธรรมในกระบวนการต่างๆ ด้วยการนำ AI มาประยุกต์ใช้ ควบคู่ไปกับการยึดถือหลักพรหมวิหาร 4 จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา, ยุค AI, หลักพรหมวิหาร 4

Abstract

The leadership of educational administrators in the AI era needs to integrate AI with the four divine states of mind to effectively manage education by using AI to analyze data, assess student needs and problems. AI also help to provide targeted support and assistance including using AI to help alert users of problems, provide advice, and analyze the causes of problems for targeted and effective solutions. In addition, AI also helps in evaluating, tracking progress, and disseminating work to promote and appreciate the success of students, teachers, and personnel, as well as allocating resources fairly and checking the fairness of various processes. By applying AI along with adhering to the four divine states of mind, administrators can effectively develop the quality of education on the basis of morality and ethics, and create a sustainable learning society.

Keywords: Leadership of educational administrators, AI Era, Brahmavihāra 4

บทนำ

ในปัจจุบันโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงก้าวเข้าสู่ “ยุคโลกาภิวัตน์” (Globalization) ซึ่งเป็นยุคของการแข่งขัน มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี มีความฉับไวของข้อมูลข่าวสาร หรือที่เรียกกันว่ายุคเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) สภาพแวดล้อมต่างๆ ทุกด้านได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซับซ้อนเปลี่ยนไปจากเดิม สภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งภายใน และภายนอกองค์กรจะต้องเปลี่ยนแปลง การที่จะปรับตัวให้ทันกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการนำเอาเทคโนโลยีหรือวิทยาการใหม่ๆ เข้ามาปรับใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานในองค์กรจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาองค์กรให้ก้าวไปข้างหน้าได้นั้น ภาวะผู้นำจึงเป็นพื้นฐานหลักในการขับเคลื่อน การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันจึงต้องมีความเป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ เป็นผู้นำที่นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่องค์กร ทั้งนี้การเป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์เริ่มจะมีคุณสมบัติสำคัญคือ เป็นผู้วิสัยทัศน์กว้างไกล และนำวิสัยทัศน์นั้นมาการปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและเกิดผลสำเร็จตามขั้นตอน (เนตร์พัฒนา ยาวีราข, 2548) ความสำเร็จขององค์กร ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่ เป็นภาครัฐหรือเอกชน ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติและภาวะผู้นำของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งสูงสุดเป็นอย่างยิ่ง แม้การจัดระบบองค์กรจะได้รับการวางแผนอย่างรอบคอบ แต่หากผู้นำขาดคุณสมบัติที่จำเป็น ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นย่อมไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผู้นำที่ประสบความสำเร็จควรมีคุณสมบัติที่สำคัญ ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม ความมุ่งมั่นทุ่มเท มีความคิดสร้างสรรค์ และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล นอกจากนี้ ยังต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการ และเป็นผู้นำทางวิชาการ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2548)

พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมหรือคำสอนเป็นจำนวนมากเพื่อให้เหมาะสมกับอุปนิสัยของบุคคล บางคนแสดงเพียงหัวข้อธรรมก็สามารถเข้าใจได้ บางคนต้องอธิบายหลายหัวข้อธรรมบางคนต้องเคี้ยวขี้เณรให้หนักถึงเข้าใจ แต่ก็มีบางคนที่ไม่จะสั่งสอนอบรมหรือเคี้ยวขี้เณรหนักเพียงใดก็ไม่สามารถเข้าใจในหลักพุทธธรรมได้ พระธรรมที่พระพุทธเจ้านำมาเสนอแก่พุทธบริษัทยังมีจำนวนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ ดังมีพระพุทธพจน์ที่ว่า “...ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เราได้บอกเธอทั้งหลายมีมากมาย ก็เพราะเหตุไร เราจึงไม่บอก เพราะสิ่งนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ก็มีใช้พรหมจรรย์เบื้องต้น ย่อมไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย คลายความกำหนัด ความดับ ความสงบความรู้อยิ่ง ความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงไม่บอก...” การบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีความสอดคล้องกับหลักการบริหารที่มีความครอบคลุมถึงหลักการครองตน ครองคน และหลักการครองงานเพื่อแสดงหลักการบริหารตามหลักพุทธธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2552) พรหมวิหารธรรม ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ เป็นธรรมข้อสำคัญอย่างยิ่งของผู้ใหญ่ หรือผู้ปกครองที่ควรประพฤติปฏิบัติ ซึ่งหลักธรรมข้อนี้ผู้บริหารสถานศึกษาในยุค AI สามารถนำมาบูรณาการเพื่อพัฒนาสถานศึกษาของตนได้ (ที.ปา. (ไทย) 11/305/275, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถ ของบุคคล ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม พุทธองค์ตรัสไว้ในโคปาลสูตร โดยการเปรียบเทียบ ฝูงโค และโคจำฝูง เกี่ยวกับ ผู้นำและผู้ตาม ไว้ว่า “เหมือนโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปสู่ฝั่งตรงกันข้าม หากโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปตรง เมื่อฝูงโคทั้งหลาย ก็ไปตรงตามกัน และ ประสพกับความปลอดภัย หากโคหัวหน้าฝูงพาวัวไปคดโคทั้งฝูงที่ติดตามย่อมจะดำเนินไปคด และประสพกับความลำบากฉิบหาย ในหมู่มนุษย์ ก็ฉนั้น บุคคลผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ หรือ เป็นผู้นำหากมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้วผู้ตามย่อมจะเดินตามแบบ ของผู้นำด้วยดี และประสพกับความปลอดภัยหากว่าผู้นำหรือหัวหน้าไม่ประกอบ ด้วยคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้ว ผู้ตามย่อมจะดำเนินไปตามและประสพกับความลำบากฉิบหายนั้น ” (พระธรรมปิฎก, 2546) ภาวะผู้นำ สามารถครอบคลุมในมิติที่มีอย่างกว้างขวางและหลากหลายกว่าเรื่องความกล้าหาญการตัดสินใจการเป็นผู้นำต้องมีความสามารถในการนำหลักตันและสั่งการให้กิจกรรมทุกอย่าง ดำเนินไปตามเป้าหมายซึ่งต้องประกอบไปด้วยความกล้าหาญ ความสามารถในการโน้มน้าวใจและจังหวะเวลาในการตัดสินใจ (สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, 2544)

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) เป็นเทคโนโลยีที่กำลังพัฒนาอย่างรวดเร็วและมีศักยภาพที่จะปฏิวัติหลาย ๆ ด้านของชีวิตของเรา รวมถึงการศึกษา AI มีความสามารถในการเรียนรู้และปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งทำให้สามารถปรับให้เข้ากับความต้องการของนักเรียนแต่ละคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น AI สามารถให้คำแนะนำแบบปรับแต่งแก่นักเรียน ตรวจสอบปัญหาการเรียนรู้ และสร้างแบบจำลองเชิงโต้ตอบที่ช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาที่ซับซ้อนได้ง่ายขึ้น AI ยังสามารถใช้เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของครูได้อีกด้วย ตัวอย่างเช่น AI สามารถช่วยครูในการวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียน จัดทำรายงานและแผนการเรียนรู้ และสร้างเนื้อหาการสอนที่ปรับให้เหมาะกับนักเรียนแต่ละคน นอกจากนี้ AI ยังสามารถใช้เพื่อพัฒนาวิธีการสอนใหม่ๆ ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

โดยรวมแล้ว AI มีศักยภาพที่จะปฏิวัติการศึกษาในหลายๆ ด้าน อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญคือต้องพัฒนา AI อย่างมีความรับผิดชอบและตรวจสอบให้แน่ใจว่า AI ถูกใช้เพื่อประโยชน์ของนักเรียนและครู (นาพล ม่วงอวยพร, 2567) ผู้บริหารสถานศึกษาในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ AI เพื่อนำไปบูรณาการในการพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพบูรณาการกับหลักพุทธธรรมเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมบนพื้นฐานของความคิดที่สามารถแผ่แผ่ให้กับสังคมในยุคปัจจุบันได้

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค AI

ความหมายของภาวะผู้นำ

ผู้นำเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อความสำเร็จขององค์กรทั้งนี้ เพราะผู้นำมีภาระหน้าที่ และความรับผิดชอบโดยตรงที่จะต้องวางแผนสั่งการดูแล และควบคุมให้บุคลากรขององค์กรปฏิบัติงานต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ปัญหาที่เป็นที่สนใจของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปอยู่ตรงที่ว่า ผู้นำทำอะไรหรือมีวิธีการนำอย่างไรจึงทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตามเกิดความผูกพันกับงานแล้วทุ่มเทความสามารถ และพยายามที่จะทำให้งานสำเร็จด้วยความเต็มใจ ในขณะที่ผู้นำบางคนทำอะไร นอกจากผู้ใต้บังคับบัญชาจะไม่เต็มใจในการปฏิบัติงานให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังเกลียดชังและพร้อมที่จะร่วมกันขับไล่ผู้นำให้ไปจากองค์กร เพื่อให้เข้าใจภาวะผู้นำ (Leadership) และผู้นำ (Leader) ดีขึ้น ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของภาวะผู้นำต่อไปนี้

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) (2544) ท่านกล่าวถึง ผู้นำไว้ว่า คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตามหรือทำการรวมกันก็ตาม ให้พากันด้วยดีสู่จุดหมายที่ตั้งงาม ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะไปเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นทุกอย่างให้ถูกต้องและได้ผลดีตามองค์ประกอบเหล่านี้คือ ตัวผู้นำผู้ตามจุดหมายหลักการและวิธีการ สิ่งที่จะทำและประสบการณ์โดยด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบ ซึ่งอยู่ภายนอกกว่าทำอะไรจะผ่านไปได้ด้วยดีในท่ามกลางสังคม สิ่งแวดล้อมหรือสิ่งที่ประสบ เช่น ปัญหาเป็นต้น พระพุทธศาสนา มีแนวคิดเรื่องเกี่ยวกับผู้นำนั้น ซึ่งแนวคิดของการนำและภาวะผู้นำของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นอาจพิจารณาได้ว่าในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ทรงเป็นผู้นำองค์การพุทธที่มีทั้งธรรมบารมีและทรงเป็นผู้นำที่ยึดธรรมเป็นหลักเป็นการนำพาสมาชิกในองค์การ คือเหล่าพระสาวกไปสู่แนวทางแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอันเป็นเป้าหมายสุดท้ายในการนำและภาวะผู้นำของพระพุทธองค์ในเรื่องราวต่างๆ ตามโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานการสร้างแรงจูงใจการให้ความสำคัญระหว่างคนและงานอย่างเท่าเทียมกัน การสร้างแรงจูงใจการกระตุ้นสมาชิกให้ดำเนินกิจกรรมในการปฏิบัติอย่างเต็มกำลังความสามารถรวมถึงวิธีการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับสมาชิกภายนอกองค์การ

สุพานี สฤณภูวนิช (2549) กล่าวถึง ผู้นำไว้ว่า คือ ผู้มีความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือกลุ่มหรือผู้ที่มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำ คือ มีลักษณะโดดเด่น มีวิสัยทัศน์ มีค่านิยมที่เหมาะสมและมีอิทธิพลเหนือคนอื่น ตลอดจนมีความสามารถในการตัดสินใจในสถานการณ์ที่ยุ้งยากและซับซ้อนได้อย่างเหมาะสม

กวี วงศ์พุ่ม (2556) กล่าวถึง ผู้นำไว้ว่า คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพล ในความสัมพันธ์ ซึ่งมีอยู่ต่อ ผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย”

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (2550) ได้นำเสนอผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางการทหารแต่รวมถึงผู้นำทางวิชาการ ผู้นำทางศาสนา กล่าวโดยรวมบุคคลสำคัญมีคุณสมบัติไว้ 4 ประการดังนี้

1. แร้งบันดาลใจ คือพลังปรารถนาอย่างแรงกล้าที่ส่งเสริมผลักดันให้บุคคลทำงานเชิงรุก เข้าสู่เป้าหมายชีวิต กล่าวได้ว่า แร้งบันดาลใจเป็นพลังแรงที่ก่อให้เกิดความมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อให้บุคคลบรรลุถึงเป้าหมายปลายทางในชีวิต เมื่อบุคคลมีแร้งบันดาลใจให้กระทำในเรื่องใด ความมีสมาธิและความมีปัญญาที่จะไปสู่หนทางของความสำเร็จก็จะตามมา แร้งบันดาลใจจึงมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจให้บุคคลที่จะก้าวไปข้างหน้าโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคข้อขัดข้อง แต่กลับเข้าฝ่าฟันเครื่องกีดขวางเพื่อให้เข้าถึงผลสัมฤทธิ์

2. ทักษคติเชิงบวก หรือทัศนคติเชิงสร้างคือการมองโลกในแง่ดี และหลีกเลี่ยงการมองโลกในแง่ร้ายที่อาจทำลายขวัญกำลังใจของตนเองและผู้อื่น การมีทัศนคติเชิงบวกจึงไม่ใช่ความประมาท แต่เป็นการทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะพึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ด้วยความปล่อยวาง ไม่เครียด ไม่ท้อแท้ให้สถานการณ์ที่เสียหายต้องหนักหนาสาหัสยิ่งขึ้นไปอีก เอดิสัน คือ แบบอย่างที่ดีงามของการมองโลกในแง่บวก โดยไม่ว่าผลการทดลองจะสำเร็จหรือล้มเหลว เอดิสันก็มองว่าเป็นการได้เรียนรู้ ปรากฏการณ์อย่างสำคัญ

3. ความเป็นนักสู้ผู้เสียสละ คือ การทำหน้าที่ในลักษณะที่ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Service above Self หรืออาจแปลว่า ให้บริการเหนือตนเอง ถ้าจะขยายความก็ คือ นักสู้ผู้เสียสละ คือ นักสู้แบบถวายหัว หรือถวายชีวิตเพื่อผู้อื่น เพื่อประเทศชาติ และเพื่อมวลมนุษยชาติ การสู้เพื่อผู้อื่นเป็นคุณธรรมที่สะท้อนความเสียสละเพื่อยกระดับจิตใจของมนุษย์

4. ความมีภาวะผู้นำ ซึ่งหมายถึงความสามารถในการจูงใจโน้มน้าวให้บุคคลอื่นประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ผู้นำวางวัตถุประสงค์ไว้ ภาวะผู้นำจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับความกล้าคิดกล้าริเริ่ม กล้าตัดสินใจ กล้าทำและกล้ารับผิดชอบ บุคคลผู้มีภาวะผู้นำจึงมีพลังความสามารถในการสร้างศรัทธา บารมีให้บุคคลอื่นมีความคิดเห็นคล้อยตามหรือเกิดความยอมตามด้วยความสมัครใจและเต็มใจ ไม่ใช่ด้วยการบังคับข่มขู่หรือใช้อำนาจ

นงลักษณ์ สุทธิวัฒน์พันธ์ (2554) กล่าวว่า ภาวะผู้นำคือกระบวนการมีใช้บุคคลเป็นกระบวนการ การของการมีอิทธิพลเหนือกลุ่ม เพื่อกำหนดเป้าหมายการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม

สิปปนนท์ เกตุทัต (2551) กล่าวถึง ผู้นำไว้ว่า คือ ผู้นำที่จะต้องมีความวิสัยทัศน์ จะต้องวิเคราะห์ตัดสินใจ โดยมองอย่างนไกลมองภาพรวมทั้งหมด และปฏิบัติตนอย่างหนักแน่น เอาใจใส่และสมองเข้าสัมผัส สามารถวาง จัดแผนงาน แผนคน และแผนเงินให้เข้ากัน กระจายและมอบให้เป็นนโยบาย

ประพันธ์ สุริหาร (2553) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะของการมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น และนำคนโดยคนเหล่านั้น มีความเชื่อฟังอย่างเต็มใจเพื่อปฏิบัติการกิจให้สำเร็จภารกิจ

ภาวะผู้นำ หมายถึง บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยใช้อิทธิพลซึ่งมีอยู่ในตนเอง ในการโน้มน้าวชักจูงให้ผู้ร่วมงานต่อผู้ใต้บังคับบัญชาช่วยกันปฏิบัติงานในสถานการณ์ต่างๆโดยไปสู่จุดหมายที่ตั้งตาม ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะนำไปเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นทุกอย่างให้ถูกต้องและได้ผลดีตามองค์ประกอบเหล่านั้นคือ ตัวผู้นำผู้ตาม จุดหมายหลักการและวิธีการ

ความสำคัญของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำเป็นสิ่งที่ฝึกอบรมให้เกิดขึ้นได้ และขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูง สามารถแสดงพฤติกรรมในการนำ ความมีอิทธิพลต่อผู้ร่วมงานในทุกสถานการณ์ เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) ภายในหน่วยงานหรือกลุ่มมีผลกระทบต่องานอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ ร่วมงาน องค์การหรือสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องก่อให้เกิดความมีประสิทธิภาพหรือด้วยประสิทธิภาพ สิ่งสำคัญยิ่งของนักบริหารที่จะนำหน่วยงานหรือกลุ่มองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ ภาวะผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกันโดยใช้อิทธิพลซึ่งมีอยู่ในตนเอง ในการโน้มน้าวชักจูงให้ผู้ร่วมงานต่อ

ผู้ได้บังคับบัญชาาร่วมกันปฏิบัติงานในสถานการณ์ต่างๆโดยไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม ผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะนำไปเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นทุกอย่างให้ถูกต้องและได้ผลดีตามองค์ประกอบเหล่านี้คือ ตัวผู้นำผู้ตาม จุดหมาย หลักการและวิธีการ ถ้าองค์กรมีผู้นำที่เก่งในการบริหาร มีวิสัยทัศน์และมีความรับผิดชอบจะทำให้องค์กรนั้นได้เปรียบในแข่งขันกับองค์กรอื่นๆ รวมทั้งทำให้บุคลากรภายในองค์กรเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

บุคคลที่เป็นผู้นำเมื่อแสดงบทบาทในการนำเพื่อนร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายของกลุ่มหรือหน่วยงาน การวางแผน เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ประสาน เป็นผู้ให้ความสะดวก เป็นผู้ติดต่อดูแลให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือ เป็นผู้รับผิดชอบแทนหน่วยงานนั้นๆ หรือเป็นตัวแทนติดต่อกับบุคคลภายนอก และเป็นตัวแทนหรือสัญลักษณ์ของกลุ่มได้ภาวะผู้นำ จึงมีความสำคัญต่อผู้ร่วมงาน หน่วยงาน องค์กร และมีความ สามารถโน้มน้าวทางจิตใจผู้อื่นได้ สร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ร่วมงานและองค์กรให้การสนับสนุนสู่การเปลี่ยนแปลงต่อองค์กร ฉะนั้น ผู้นำจึงต้องสร้างภาพแห่งความสำเร็จในองค์กร จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการบริหารงานของผู้นำ ตลอดถึงความคาดหวังความสำเร็จให้เกิดประสิทธิภาพหรือความล้มเหลวขององค์กรขึ้นอยู่กับผู้นำและผู้ร่วมงาน (พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปัญญา, 2559)

บทบาทหน้าที่ของภาวะผู้นำ

ผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญต่อการบริหารสถานศึกษามาก โดยเฉพาะด้านวิชาชีพ การจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความก้าวหน้าในการเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี บทบาทสำคัญของผู้บริหาร สถานศึกษา มีนักศึกษาได้กำหนดบทบาทไว้ดังนี้ (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2543) ได้กำหนดไว้ ดังนี้ 1) กำหนดทิศทาง คือ การเป็นผู้กำหนดนโยบาย แนวทางการดำเนินงานของสถานศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของสถานศึกษา 2) กระตุ้นความเป็นผู้นำ คือ การเป็นผู้นำในงานด้านต่างๆ ของสถานศึกษา เป็นผู้ที่มีอิทธิพลและจูงใจผู้อื่นให้คล้อยตามได้ 3) นักวางแผน คือ การเป็นผู้วางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาวร่วมกับคณะกรรมการของสถานศึกษา 4) ผู้ตัดสินใจ คือ การเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินใจเกี่ยวกับงานของ สถานศึกษา 5) นักจัดองค์การ คือ การเป็นผู้ที่กำหนดโครงสร้างการบริหารงานในสถานศึกษา 6) ผู้จัดการเปลี่ยนแปลง คือ การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง การจูงใจในการเปลี่ยนแปลง 7) ผู้ประสานงาน คือ การเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ในสถานศึกษา 8) ผู้สื่อสาร คือ การเป็นผู้ที่บุคลากรในสถานศึกษาติดต่อและประสานงานทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา 9) ผู้แก้ปัญหาคความขัดแย้ง คือ การเป็นผู้คอยแก้ปัญหาความขัดแย้งในสถานศึกษา 10) ผู้แก้ปัญหา คือ การเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของสถานศึกษา 11) ผู้จัดการระบบและพัฒนางานต่างๆ ในสถานศึกษา 12) ผู้บริหารการเรียนการสอน คือ การเป็นผู้นำด้านวิชาการ การจัดการเรียนการสอน และการบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา 13) ผู้บริหารงานบุคคล คือ การเป็นผู้สรรหา คัดเลือกรักษา และพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษา 14) ผู้บริหารจัดการทรัพยากร คือ การเป็นผู้จัดการทรัพยากรทางการศึกษาเกิดประโยชน์สูงสุด 15) ผู้ประเมินผล คือ การเป็นผู้นำการประเมินผลโครงการต่างๆ ของสถานศึกษา 16) ประธานในที่ประชุม คือ การเป็นผู้นำทางด้านพิธีการทั้งในและนอกสถานศึกษา 17) ผู้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน คือ การเป็นผู้นำในการสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก การประชาสัมพันธ์ การติดต่อประสานงาน การให้บริการทางวิชาการแก่หน่วยงานนั้นๆ

พรทิพย์ อัยยิมาพันธ์ กล่าวว่า ภาวะผู้นำมีบทบาทหน้าที่ 4 ประการ คือ

1. การกำหนดแนวทางหลัก (Path Finding) หมายถึง ผู้นำควรเริ่มต้นด้วยการกำหนดเป้าหมาย และแนวความคิดที่ชัดเจน บทบาทดังกล่าวจะช่วยให้ผู้นำสร้างแผนงานแม่แบบ (Blueprint of action) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการก่อนจะลงมือปฏิบัติตามแผนนอกจากนั้น ไม่เพียงแต่ต้องรู้ถึงวิธีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายเท่านั้น แต่ผู้นำต้องได้รับการสนับสนุนและความมุ่งมั่นจากพนักงานในการบรรลุถึงเป้าหมายด้วย ผู้นำต้องมีความสามารถนำให้ผู้อื่น มีส่วนร่วมในการสร้างพันธกิจวิสัยทัศน์ และสื่อสารอย่างชัดเจนถึงความแตกต่างและผลประโยชน์ ที่พนักงานจะได้รับจากความสำเร็จในอนาคต อีกทั้งยังสามารถทำให้พนักงานมีแรงจูงใจและรู้สึก ตื่นเต้นกับทิศทางใหม่นี้ด้วย

2. การสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ (Aligning) หมายถึง การลงมือ สร้างแผนหลัก ที่กำหนดขึ้นในขั้นตอนที่หนึ่ง ทุกระดับชั้นขององค์กรควรมีการดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน ในฐานะผู้นำต้องเปลี่ยนแปลงระบบการทำงาน ขั้นตอนการทำงาน และโครงสร้างองค์กรให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายขององค์กรที่ได้วางไว้แล้ว

3. การมอบอำนาจ (Empowering) หมายถึง ผู้นำมีการมอบอำนาจให้แก่พนักงาน อย่างจริงจังจะทำให้บรรยากาศในการทำงานมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การสื่อสารระหว่าง บุคคลและระหว่างกลุ่ม เกิดประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ใหม่ๆ ที่สร้างสรรค์ ซึ่งมาจากการที่สมาชิก ของกลุ่มหรือพนักงานสามารถแสดงความคิดเห็นและศักยภาพของตนได้อย่างอิสระโดยผู้นำต้องสร้างสภาพที่จะกระตุ้นการสร้างเสริมและปลดปล่อยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ความสามารถพิเศษเฉพาะตัวความสามารถ และศักยภาพที่มีอยู่ในบุคคลทุกคนวิธีการนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้นในองค์กร

4. การสร้างตัวแบบ (Modeling) หมายถึง ผู้นำต้องสร้างความน่าเชื่อถือในการปฏิบัติ หน้าที่ มีความเข้าใจ ความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่เหมาะสม

สรุปได้ว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาทั่วไปมีขอบเขตกว้างมาก ภายในสถานศึกษาต้องมีบทบาททั้งเป็นผู้วางแผน ผู้กำหนดทิศทางการดำเนินงานขอสถานศึกษา เป็นผู้ตัดสินใจ ดำเนินการในเรื่องต่างๆ เป็นนักจัดองค์กรและผู้จัดการ ความเปลี่ยนแปลง เป็นผู้แก้ปัญหาและผู้แก้ ความขัดแย้ง เป็นผู้บริหารทรัพยากร เป็นผู้ประเมินผล นอกจากบทบาทในสถานศึกษาแล้วผู้บริหาร สถานศึกษายังต้องมีบทบาทในด้านการมีภาวะผู้นำ ในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกสถานศึกษาอีกด้วย

ความหมายของปัญญาประดิษฐ์

คำว่า ปัญญาประดิษฐ์เริ่มมีการใช้ในปี 1956 แต่ได้รับความนิยมยิ่งขึ้นในปัจจุบันเนื่องด้วยปริมาณข้อมูลที่เพิ่มขึ้น อัลกอริธึมที่มีความก้าวหน้า และการพัฒนาในศักยภาพของการคำนวณและการจัดเก็บข้อมูล

การวิจัยเกี่ยวกับ AI ในยุคต้นปี 1950 จะเป็นการค้นคว้าเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหาและรูปแบบสัญลักษณ์ ต่อมาในยุคปี 1960 กระทรวงกลาโหมของสหรัฐฯ ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับ AI และเริ่มต้นฝึกฝนคอมพิวเตอร์ เพื่อเลียนแบบกระบวนการความคิดเป็นเหตุเป็นผลของมนุษย์ ดังเห็นได้จาก สำนักโครงการวิจัยขั้นสูงด้านกลาโหม หรือ DARPA ได้ดำเนินโครงการการแมปถนนในยุคปี 1970 นอกจากนี้ DARPA ยังได้สร้างระบบสั่งงานด้วยเสียง (intelligent personal assistant) ในปี 2003 เป็นเวลานานก่อนที่ Siri Alexa หรือ Cortana จะได้รับการคิดค้น

งานวิจัยในช่วงยุคแรกนี้เองที่ช่วยปูทางให้แก่เครื่องจักรอัตโนมัติและระบบการให้เหตุผลแบบแพร่หลาย ดังเช่นที่เราเห็นในคอมพิวเตอร์ทุกวันนี้ ซึ่งรวมถึงระบบการสนับสนุนการตัดสินใจและระบบการค้นหาคำอธิบายที่ได้รับการออกแบบให้เพิ่มเติมและเพิ่มประสิทธิภาพความสามารถของมนุษย์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ในขณะที่ภาพยนตร์ฮอลลีวูดและนิยายไซไฟบรรยาย AI เปรียบเสมือนหุ่นยนต์เลียนแบบมนุษย์ที่ยึดครองโลก ทว่าวิวัฒนาการเทคโนโลยีของ AI ในทุกวันนี้ไม่ได้น่ากลัวเช่นนั้น แต่ค่อนข้างจะฉลาดเป็นกรดเลยทีเดียว หาก โดย AI ได้รับการพัฒนาให้เกิดประโยชน์เฉพาะด้านมากมายในทุกอุตสาหกรรม ซึ่งคุณสามารถอ่านตัวอย่างอันทันสมัยของปัญญาประดิษฐ์เพิ่มเติมได้ในธุรกิจเกี่ยวกับสุขภาพ ค้าปลีกและอื่นๆ อีกมากมาย

ปัญญาประดิษฐ์ (AI) กำลังเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการศึกษา โดยนำเสนอเครื่องมือและเทคนิคใหม่ๆ ที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ และส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียน ประโยชน์ของ AI ด้านการศึกษามีดังนี้

1. การเรียนรู้แบบปรับแต่งให้เหมาะกับนักเรียนแต่ละคน (Personalized Learning) AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูล และพฤติกรรมการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน เพื่อออกแบบแผนการเรียนรู้ เนื้อหา และแบบฝึกหัด ที่เหมาะสมกับความต้องการ ความสนใจ และระดับความสามารถของแต่ละบุคคล เช่น ระบบ AI สามารถแนะนำแหล่งข้อมูล บทเรียน หรือแบบทดสอบ ที่ตรงกับจุดแข็ง จุดอ่อน และเป้าหมายการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน

2. การเข้าถึงแหล่งข้อมูลและการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา (Accessibility) AI ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูล และโอกาสทางการศึกษา ได้ทุกที่ทุกเวลา ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น บทเรียนออนไลน์ แบบฝึกหัดออนไลน์ ห้องสมุดดิจิทัล ซึ่งเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น ตามความสะดวกของผู้เรียน

3. การประเมินผลการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (Efficient Assessment) AI ช่วยให้ครูผู้สอนสามารถประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวดเร็ว และแม่นยำ เช่น ระบบ AI สามารถตรวจข้อสอบแบบปรนัย วิเคราะห์คำตอบแบบอัตนัย และให้คะแนนแบบอัตโนมัติ ซึ่งช่วยลดภาระงานของครู และให้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้เรียนได้อย่างรวดเร็ว

4. การสนับสนุนครูผู้สอน (Teacher Support) AI ช่วยสนับสนุนครูผู้สอนในด้านต่างๆ เช่น การจัดเตรียมแผนการสอน การออกแบบสื่อการเรียนการสอน การวิเคราะห์ข้อมูล และการให้คำปรึกษา ซึ่งช่วยลดภาระงาน และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของครู

5. การส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) AI สามารถช่วยส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานร่วมกัน และทักษะการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การจำลองสถานการณ์ การเล่นเกม และการสร้างโครงงาน (วิกิพีเดีย, 2567)

สรุปได้ว่า ปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI คือศาสตร์แขนงหนึ่งของวิทยาการคอมพิวเตอร์ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเครื่องจักรและระบบคอมพิวเตอร์ ให้มีความสามารถคล้ายคลึงกับมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการคิด การเรียนรู้ การแก้ปัญหา และการตัดสินใจ เป้าหมายสำคัญของ AI คือการสร้างระบบที่สามารถทำงาน ที่ปกติแล้วต้องใช้สติปัญญาของมนุษย์ เช่น การรับรู้ การเข้าใจ การเรียนรู้ การใช้เหตุผล และการแก้ปัญหา

หลักพรหมวิหาร 4 กับการบริหารสถานศึกษา

หลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา ยินดี และวางเฉยอย่างเป็นกลาง การนำหลักธรรมเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถสร้างสรรค์บรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาของผู้เรียนและบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำทางการศึกษาที่สามารถนำหลักพรหมวิหาร 4 มาปฏิบัติได้ จะเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุคลากรและสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กร ส่งผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

ความหมายของหลักพรหมวิหาร 4

พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ความหมายไว้ว่า พรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็น สิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่ หรือผู้ปกครองที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ (ที.ปา. (ไทย) 11/305/275)

พรหมวิหารธรรม หมายถึง คุณธรรม สำหรับผู้ใหญ่นักปกครองหรือผู้บริหาร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2546) เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ใหญ่พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2544) เป็นธรรมของพรหมหรือ ของท่านผู้เป็นใหญ่ แต่ก็ไม่ใช่ว่าหลักธรรมหมวดนี้จะเหมาะสำหรับผู้เป็นใหญ่เท่านั้น ทุกคนสามารถนำหลักธรรมนี้ไปใช้ได้ทุกคน เพราะเป็นหลักธรรมที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐ บริสุทธิ์ (พระมหาบุญมี มาลาวิชโร, 2553)

จากการศึกษาความหมายของหลักพรหมวิหาร 4 สรุปความได้ว่าความหมายของหลักพรหมวิหาร 4 คือ พรหมวิหารธรรม 4 ความหมายว่า ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐธรรม ประจำใจอันประเสริฐ และหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ หลักธรรมข้อนี้ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ สำหรับครูหรือมนุษย์ที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติ ธรรมประจำใจ หลักความประพฤติที่ดี เพื่อเป็นการดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

องค์ประกอบของหลักพรหมวิหาร 4

พระไตรปิฎก กล่าวถึง องค์ประกอบของพรหมวิหารมี 4 ประการ ดังนี้ 1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดี มีไมตรี ต่อประชาชนหรือผู้ใต้ปกครองกล่าวคือ ปรารถนาให้เขาเหล่านั้นมีความสุข 2) กรุณา ความสงสาร คือช่วยเหลือให้พระภิกษุหรือประชาชนให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความเดือดร้อนของประชาชนรวมถึงสัตว์ทั้งหลายด้วย 3) มุทิตา ความพลอยยินดีเมื่อภิกษุหรือประชาชนประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ก็รู้สึกชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของเขาเหล่านั้น 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง คือ อันที่จะทำให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็น ด้วยปัญญา กล่าวคือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมตา ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังไม่เข้าเติมเมื่อผู้อื่น ประสบความทุกข์ พิจารณาเห็นการกระทำของเขาเหล่านั้นตามหลักแห่งกรรม คือ การกระทำของเขาเอง ว่าเขาเป็นผู้กระทำขึ้น อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ (ที.ปา. (ไทย) 11/ 305/ 275, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2546) กล่าวถึง องค์ประกอบพรหมวิหารไว้ 4 ประการ

1. เมตตา คือความรัก ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำ ประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า
2. กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันที่จะปลดปล่อยบำบัดความ ทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์
3. มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิงด้วยอาการแช่ม ชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงาม ยิ่งขึ้นไป
4. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่ สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2544) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของพรหมวิหาร 4 ประการไว้ว่า

1. เมตตา คือ ความรัก ในบริบทของการเป็นผู้นำ เมตตา เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้นำ ซึ่งจะส่งผลต่อบรรยากาศในการทำงานและความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กร การแสดงออกถึงความเมตตา เช่น การให้กำลังใจ การเห็นอกเห็นใจ การมองเห็นคุณค่าในตัวของผู้อื่น และการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน จะช่วยสร้างความผูกพันและความไว้วางใจระหว่างผู้นำกับผู้ตาม และแสดงออกซึ่งความเมตตาได้อย่างแท้จริง
2. กรุณา คือความสงสารเห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ เมื่อพนักงานประสบปัญหา ผู้นำควรแสดงความห่วงใยและพร้อมที่จะช่วยเหลือ โดยการเปิดใจรับฟังปัญหาและหาทางแก้ไขร่วมกัน การแสดงออกถึงความกรุณาจะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้นำกับบุคลากร และส่งผลต่อขวัญและกำลังใจของพนักงาน ทำให้พนักงานรู้สึกมีส่วนร่วมและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้ง การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ให้ความสำคัญกับความกรุณา ยังช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความสามัคคีในองค์กรอีกด้วย
3. มุทิตา คือ ความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข ผู้นำที่ประสบความสำเร็จต้องมีความยินดีเมื่อเห็นบุคลากรก้าวหน้า ไม่รู้สึกอิจฉาหรือกลัวว่าจะถูกแย่งตำแหน่ง แต่ควรส่งเสริมให้บุคลากรของตนได้พัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ การเปิดโอกาสให้บุคลากรได้แสดงความสามารถ และชื่นชมยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น จะสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นสุข และทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในการสร้างความสำเร็จให้กับองค์กร อีกทั้งผู้นำยังต้องมีความยุติธรรมในการปฏิบัติต่อทุกคนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ
4. อุเบกขา คือ ความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่ง ผู้นำที่ดีควรมีอุเบกขาในการตัดสินใจ แต่ต้องเป็นอุเบกขาที่เกิดจากการที่เข้าใจสถานการณ์และบุคคลอย่างถ่องแท้ ไม่ใช่การวางเฉยเพราะความไม่รู้หรือความไม่ใส่ใจ การวางเฉยแบบหลังนี้เรียกว่า “อัญญาอุเบกขา” ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ในตัวผู้นำ เพราะอาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาดและส่งผลเสียต่อองค์กร

สรุป พรหมวิหาร หมายถึง ผู้นำที่มีปัญญาแล้วยังสามารถเป็นที่พึ่งของทุกคนได้ด้วยความเมตตากรุณาที่ใครเดือดร้อนก็จะมาพึ่งพาขอความช่วยเหลือ ลูกทีมที่อยู่ร่วมกันก็จะมีความรู้สึกรักผูกพัน อบอุ่น มั่นคง และมีน้ำใจความสามารถในการนำหลักพรหมวิหารทั้ง 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาด้วยความมีอัธยาศัยไมตรีที่ดี สนับสนุนการทำงานด้วยจิตเมตตา มีความตื่นตัว และทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงใช้การพูดที่ดี ฟังง่ายและส่งเสริมให้บุคลากรทุกคนประสบความสำเร็จหน้าที่การทำงาน และส่งเสริมให้บุคลากรมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตามความสามารถของแต่ละคนมีวิสัยทัศน์กว้างไกลมองกาลไกล และมอบหมายงานให้บุคลากรแต่ละคนทำอย่างเมตตาและมีความริเริ่มและมุ่งมั่นในการแก้ปัญหาที่มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อทุกคนและผู้ร่วมงาน

หลักพรหมวิหาร 4 กับการบริหารสถานศึกษา

หลักพรหมวิหาร 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถือเป็นหลักธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิตที่พระพุทธศาสนาส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนนำไปประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษา หากยึดถือหลักพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงาน ย่อมสามารถส่งเสริมให้การบริหารงานและการจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียน ครู และบุคลากรทุกฝ่าย ดังนี้ (พระราชญาณทวี, 2547)

1. เมตตา ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีเมตตาต่อบุคลากรทุกคนในสถานศึกษา ทั้งครู นักเรียน เจ้าหน้าที่ และผู้ปกครอง เปรียบเสมือนพ่อแม่ที่ปรารถนาให้ลูกหลานประสบความสำเร็จ สุขความเจริญ เมตตาจะช่วยให้ผู้บริหารมีความปรารถนาดี อยากให้ทุกคนมีความสุข มีความก้าวหน้า ส่งผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ เช่น การให้คำแนะนำ ส่งเสริม สนับสนุนครูและนักเรียนอย่างเต็มที่ จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ ให้โอกาสในการพัฒนาตนเอง

2. กรุณา ผู้บริหารควรมีความกรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา คอยช่วยเหลือเมื่อพบเจอความทุกข์ยาก เดือดร้อน ไม่เพิกเฉยต่อปัญหาต่างๆ พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มกำลังความสามารถ (พระไตรปิฎก ฉบับหลวง, 2539, ขุททกนิกาย สุตตนิบาต ข้อ 859)

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ รับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะของครู นักเรียน และผู้ปกครอง ให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา เช่น ปัญหาการเรียน ปัญหาครอบครัว ปัญหาด้านสุขภาพจิต

3. มุทิตา ผู้บริหารควรแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ ไม่รู้สึกอิจฉาริษยา แต่กลับรู้สึกชื่นชมยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น สร้างบรรยากาศของการส่งเสริมและสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ แสดงความยินดีกับความสำเร็จของนักเรียน เช่น การได้รับรางวัล การสอบได้คะแนนดี การแข่งขันชนะเลิศ แสดงความยินดีกับครูที่ได้รับการเลื่อนตำแหน่ง

4. อุเบกขา ผู้บริหารควรวางใจเป็นกลาง มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียง ปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อเกิดปัญหาหรือข้อขัดแย้งต่างๆ ต้องสามารถตัดสินใจด้วยความเป็นธรรม โดยไม่ถูกครอบงำด้วยอคติหรือความลำเอียงส่วนตัว

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ ให้ความเป็นธรรมกับนักเรียนทุกคน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ตัดสินปัญหาด้วยความยุติธรรม ยึดถือระเบียบและกฎเกณฑ์ของสถานศึกษาอย่างเคร่งครัด

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาโดยยึดหลักพรหมวิหาร 4 จะช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในสถานศึกษา ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง เกิดความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาสถานศึกษาให้เจริญก้าวหน้า สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่อบอุ่น เอื้ออาทร และมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

การบูรณาการ AI กับหลักพรหมวิหาร 4 ในการบริหารสถานศึกษา

ในยุคที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) กำลังเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกด้าน ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องปรับตัว และเรียนรู้ที่จะนำ AI มาใช้ในการบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ก้าวทันโลกยุคใหม่ อย่างไรก็ตาม การนำ AI มาใช้เพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ ผู้บริหารจำเป็นต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม ควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยี ซึ่งหลักพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนาสามารถเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษาในยุค AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. เมตตา ผู้บริหารที่มีเมตตาจะมีความปรารถนาดี อยากให้ครู นักเรียน และบุคลากรทุกคนมีความสุข มีความก้าวหน้า ซึ่งสามารถบูรณาการกับ AI ได้ดังนี้

1) ระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบเฉพาะบุคคล AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลของนักเรียนแต่ละคน เพื่อประเมินความต้องการ ความถนัด และปัญหาของนักเรียน ผู้บริหารสามารถใช้ข้อมูลเหล่านี้ เพื่อให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และส่งเสริมนักเรียนได้อย่างตรงจุด เช่น นักเรียนที่มีปัญหาการเรียน AI อาจแนะนำแบบฝึกหัดเสริม หรือแจ้งเตือนผู้บริหารและครู เพื่อให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ

2) ระบบแนะนำเส้นทางการเรียนรู้ AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูล และแนะนำเส้นทางการเรียนรู้ ที่เหมาะสมกับความถนัด และความสนใจของนักเรียนแต่ละคน ผู้บริหารสามารถใช้ข้อมูลนี้ เพื่อให้คำแนะนำแก่นักเรียน ในการเลือกเรียนวิชา เลือกสายการเรียน หรือเลือกศึกษาต่อ

3) ระบบสนับสนุนการทำงานของครู AI สามารถช่วยลดภาระงานครู เช่น การตรวจงาน การจัดเตรียมเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้บริหารควรสนับสนุนให้ครูนำ AI ไปใช้ เพื่อให้ครูมีเวลา ในการดูแลเอาใจใส่นักเรียน และพัฒนาการเรียน การสอน มากยิ่งขึ้น

2. กรุณา ผู้บริหารที่มีกรุณา จะคอยช่วยเหลือ และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหามากมาย ของครู นักเรียน และบุคลากร การบูรณาการการบูรณาการกับ AI สามารถทำได้ดังนี้

1) ระบบแจ้งเตือนปัญหา AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูล และแจ้งเตือนผู้บริหาร เมื่อพบสัญญาณ ที่บ่งชี้ถึงปัญหา เช่น นักเรียนที่มีผลการเรียนตกต่ำ นักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง ครูที่มีความเครียด ผู้บริหาร สามารถใช้ข้อมูลนี้ เพื่อเข้าไปช่วยเหลือ และแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงที

2) ระบบให้คำปรึกษา AI สามารถพัฒนาเป็นระบบให้คำปรึกษา สำหรับนักเรียน ครู และบุคลากร ที่ต้องการความช่วยเหลือ เช่น ปัญหาการเรียน ปัญหาส่วนตัว ปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งช่วยให้ผู้บริหาร สามารถเข้าถึง และช่วยเหลือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือได้มากขึ้น

3) ระบบวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก เพื่อหาสาเหตุของปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาการเรียน ปัญหาพฤติกรรม ปัญหาการลาออกของครูซึ่งช่วยให้ผู้บริหารสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. มุทิตา ผู้บริหารควรแสดงความยินดี และชื่นชมความสำเร็จของครู นักเรียน และบุคลากร การบูรณาการการบูรณาการกับ AI ทำได้ดังนี้

1) ระบบติดตามความก้าวหน้า AI สามารถติดตาม และประเมินความก้าวหน้าของนักเรียน และครู ผู้บริหารสามารถใช้ข้อมูลนี้ เพื่อแสดงความยินดี และชื่นชมในความสำเร็จ หรือการพัฒนาตนเองของนักเรียนและครู เช่น การแสดงความยินดี กับนักเรียนที่พัฒนาผลการเรียน การชื่นชมครูที่นำนวัตกรรมมาใช้ในการสอน

2) ระบบเผยแพร่ผลงาน AI สามารถช่วยเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ผลงาน หรือความสำเร็จของนักเรียน ครู และบุคลากร เช่น การเผยแพร่ผลงานนักเรียน ทางเว็บไซต์ หรือสื่อสังคมออนไลน์ การจัดทำวิดีโอ เพื่อแสดงความยินดีกับครู ที่ได้รับรางวัล

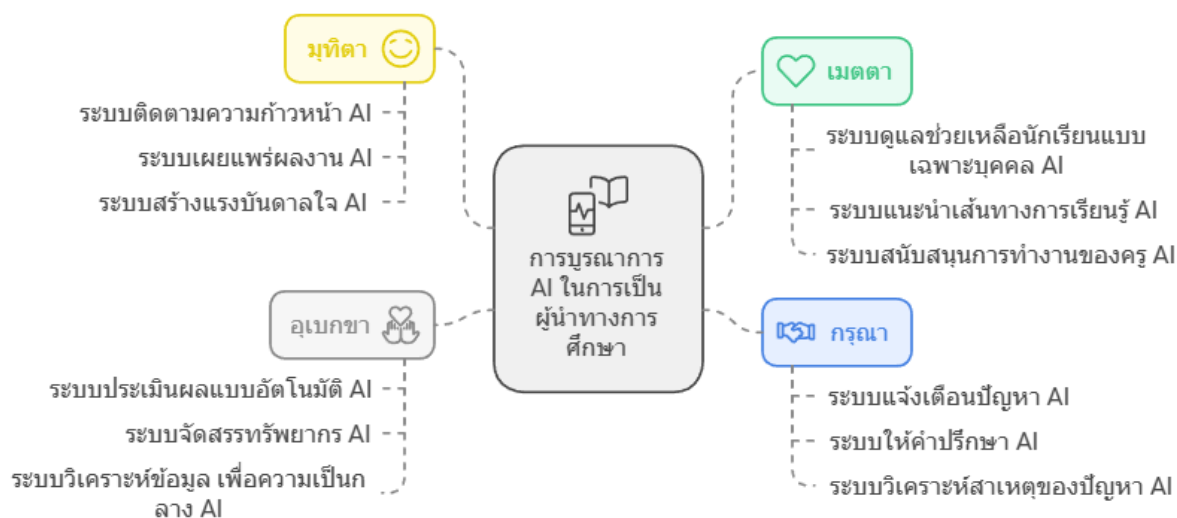
3) ระบบสร้างแรงบันดาลใจ AI สามารถรวบรวม และนำเสนอเรื่องราวความสำเร็จ หรือนวัตกรรม ที่สร้างแรงบันดาลใจ เช่น การนำเสนอผลงานวิจัยของครู การนำเสนอโครงงานของนักเรียน ที่ได้รับรางวัล

4. อุเบกขา ผู้บริหารควรวางใจเป็นกลาง มีความยุติธรรม และปฏิบัติต่อทุกคนอย่างเท่าเทียม การบูรณาการอุเบกขา กับ AI ทำได้ดังนี้

- 1) ระบบประเมินผลแบบอัตโนมัติ AI สามารถช่วยในการประเมินผลต่างๆ เช่น การประเมินผลการเรียน การประเมินผลการปฏิบัติงานของครู โดยลดอคติ และความลำเอียงส่วนตัว ของผู้ประเมิน
- 2) ระบบจัดสรรทรัพยากร AI สามารถวิเคราะห์ และจัดสรรทรัพยากรต่างๆ เช่น งบประมาณ อุปกรณ์การเรียน ให้กับนักเรียน และครู อย่างเท่าเทียม และเป็นธรรม
- 3) ระบบวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อความเป็นกลาง AI สามารถวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อตรวจสอบความเป็นกลาง และความยุติธรรม ในกระบวนการต่างๆ เช่น การคัดเลือกนักเรียน การพิจารณาเลื่อนตำแหน่งครู ซึ่งช่วยให้ผู้บริหาร สามารถตัดสินใจ บนพื้นฐานของข้อมูล และความเป็นจริง

ความรู้จากการศึกษา

ความรู้จากการศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค AI ตามหลักพรหมวิหาร 4” คือพฤติกรรมของ ผู้นำในยุคที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) กำลังเข้ามามีบทบาทสำคัญ ผู้บริหารจำเป็นต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยี คือ พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา คือ ความปรารถนาดี อยากให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี อุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง มีความยุติธรรม ซึ่งจะช่วยให้การบริหารสถานศึกษาเกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ภาพที่ 1 ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค AI ตามหลักพรหมวิหาร 4

ที่มา: พระครูใบฎีกาอิทธิพล กิตติพิโล (พรหมมาพันธุ์), 2567.

บทสรุป

อธิบายองค์ความรู้ “ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุค AI ตามหลักพรหมวิหาร 4” ในยุคที่เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (AI) กำลังเข้ามามีบทบาทสำคัญในทุกด้าน ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวและเรียนรู้ที่จะนำ AI มาใช้ในการบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ก้าวทันโลกยุคใหม่ อย่างไรก็ตาม การนำ AI มาใช้เพียงอย่างเดียวอาจไม่

เพียงพอ ผู้บริหารจำเป็นต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยี ซึ่งหลักพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนา สามารถเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษาในยุค AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมตตา คือ ความปรารถนาดี อยากรู้ให้ผู้อื่นมีความสุข ผู้บริหารสามารถใช้ AI เพื่อดูแลช่วยเหลือนักเรียนแบบเฉพาะบุคคล วิเคราะห์ข้อมูล ประเมินความต้องการ และปัญหาของนักเรียนแต่ละคน เพื่อให้ความช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนได้อย่างตรงจุด เช่น AI อาจแนะนำแบบฝึกหัดเสริมสำหรับนักเรียนที่มีปัญหาการเรียน หรือแจ้งเตือนผู้บริหารและครูให้เข้าไปช่วยเหลือเป็นพิเศษ นอกจากนี้ AI ยังช่วยแนะนำเส้นทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจของนักเรียน ช่วยสนับสนุนการทำงานของครู เช่น การตรวจงาน การจัดเตรียมเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ครูมีเวลาในการดูแลเอาใจใส่นักเรียนมากขึ้น

กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ผู้บริหารสามารถใช้ AI เพื่อแจ้งเตือนปัญหาต่างๆ เช่น นักเรียนที่มีผลการเรียนตกต่ำ นักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง ครูที่มีความเครียด เพื่อให้ผู้บริหารสามารถเข้าไปช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาได้อย่างทันท่วงที AI ยังสามารถพัฒนาเป็นระบบให้คำปรึกษาแก่นักเรียน ครู และบุคลากร ช่วยวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาการเรียน ปัญหาพฤติกรรม ปัญหาการลาออกของครู เพื่อให้ผู้บริหารสามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

มุทิตา คือ ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ผู้บริหารสามารถใช้ AI เพื่อติดตามและประเมินความก้าวหน้าของนักเรียนและครู แสดงความยินดีและชื่นชมในความสำเร็จ เช่น การแสดงความยินดีกับนักเรียนที่พัฒนาผลการเรียน การชื่นชมครูที่นำนวัตกรรมมาใช้ในการสอน AI ยังช่วยเผยแพร่ผลงานและประชาสัมพันธ์ความสำเร็จของนักเรียน ครู และบุคลากร เช่น การเผยแพร่ผลงานนักเรียนทางเว็บไซต์ การจัดทำวิดีโอแสดงความยินดีกับครูที่ได้รับรางวัล รวมถึงนำเสนอเรื่องราวความสำเร็จที่สร้างแรงบันดาลใจ

อุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง มีความยุติธรรม ผู้บริหารสามารถใช้ AI เพื่อประเมินผลต่างๆ เช่น การประเมินผลการเรียน การประเมินผลการปฏิบัติงานของครู โดยลดอคติและความลำเอียง AI ยังช่วยวิเคราะห์และจัดสรรทรัพยากรต่างๆ เช่น งบประมาณ อุปกรณ์การเรียน ให้กับนักเรียนและครูอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม รวมถึงวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเป็นกลางและความยุติธรรมในกระบวนการต่างๆ เช่น การคัดเลือกนักเรียน การพิจารณาเลื่อนตำแหน่งครู

รายการอ้างอิง

- กวี วงศ์พุด. (2556). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี.
- นงลักษณ์ สิทธิวัฒนพันธ์. (2554). **พัฒนาบุคลิกผู้นำและนักบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพ.
- นำพล ม่วงอวยพร. (2567). **บทบาทของครูในยุค AI**. แหล่งที่มา <https://www.rcim.in.th/> สืบค้นเมื่อ 8 พ.ย. 2567.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราข. (2548). **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพันธ์ สุริหาร. (2553). **การบริหารการศึกษา**. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น..
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2543). **การบริหารงานวิชาการ**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
- ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์. (2550). **ผู้นำที่ดีไม่มีเสื่อม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อนิเมทกรุ๊ป.
- พระครูสังฆรักษ์จักรกฤษณ์ ฐิริปัญโญ. (2559). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: จริยสุนิทวงศ์การพิมพ์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2544). **พุทธวิธีในการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2544). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก. (2546). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2552). **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมมิก.
- พระมหาบุญมี มัลลวชิโร. (2553). **พุทธบริหาร**. นนทบุรี: จิงค์ ปียอนด์ บุ๊คส์.
- พระราชญาณกวี. (2547). **ธรรมะกับการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิกิพีเดีย. (2567). **ปัญญาประดิษฐ์**. แหล่งที่มา <https://th.wikipedia.org/> สืบค้นเมื่อ 7 พ.ย. 2567.
- สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. (2544). **วิสัยทัศน์ขุนคลัง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. **มาตรฐาน ตัวบ่งชี้ ประถม มัธยมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท. (อัดสำเนา)
- สีปพนนท์ เกตุทัต. (2551). **วิสัยทัศน์กว้างไกลปฏิบัติได้ผลจริง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- สุพานี สฤษฏ์วานิช. (2549). **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่: แนวคิดและทฤษฎี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.